

EKU320: Metodiopetus
Gianni Vattimo: Uskon että uskon

Ilmoituksen ja uskon suhde Vattimon ajattelussa

1. Johdanto

Gianni Vattimo, italialainen filosofi, pohdiskelee teoksessaan "Uskon että uskon" kristinuskon ja modernin ajattelun suhdetta, etenkin kristinuskon palaamista moderniteettiin. Lyhyesti sanottuna Vattimo ajattelee, että kristinuskko on heikon ontologian transkriptiota. Tällä heikolla ontologialla Vattimo tarkoittaa käsitystä vahvojen, metafyyssisten rakenteiden heikkenemisestä. Käsityksensä heikosta ontologiasta Vattimo perustaa etenkin Nietzschen ja Heideggerin filosofiaan.¹

2. Ilmoitus

Vattimon mukaan kristinuskon sanoma on yhdenmukainen tämän heikon ontologian kanssa. Se ilmenee etenkin Jeesuksen inkarnaatiossa.² Jeesuksen inkarnaatiota, siitä kertovia kirjoituksia ja tämän kirjoitustradition tulkintaa Vattimo kutsuu ilmestykseksi.³ Ilmestyksen keskeisin sisältö on kenosis, joka tarkoittaa väkivaltaisten, vahvojen rakenteiden heikkenemistä. Kenosiksen varsinainen sisältö ja tarkoitus, eli myös ilmoituksen sisältö ja tarkoitus, on rakkaus, joka toteutuu näiden rakenteiden heikkenemisenä.⁴

Historiallisuus on hyvin vahva, Vattimon ajattelua jäsentävä kategoria. Ilmestys onkin Vattimolla aina historiallista.⁵ Tarkemmin sanottuna se on Raamatun tekstien historiallista tulkintaa. Tämä tulkinta tapahtuu aina tulkintayhteisössä, joka on kirkko. Kirkolla Vattimo tarkoittaa nimenomaan uskoviin yhteisöä, ei kirkon opetusvirkaa. Kirjoitusten oikea tulkinta tapahtuu Pyhän Hengen ohjaamana. Tämä ohjaus toteuttaa kenosista konkreettisisä historiallisessä tilanteessa.⁶ Tulkinnan historiallisuus

¹ Vattimo 1999, 19-31.

² Esim. Vattimo 1999, 35: "Inkarnaatio ja siis Jumalan laskeutuminen ihmisen tasolle, jota Uusi testamentti kutsuu termillä Jumalan *kenosis*, on tulkittava merkiksi siitä, että jälkimetafyyssisen aikakauden väkivallattoman ja ei-absoluuttisen Jumalan tärkein luonteenpiirre on hänen kutsumuksensa samaan, josta puhuu heideggerilaisesti inspiroitunut filosofia."

³ Vattimo 1999, 49: "Tästä näkökulmasta katsoen ei ole skandaali ajatella raamatullista ilmestystä yhä jatkuvana historiana. Se on historia, jossa me olemme mukana, ja joka jatkuvuutensa vuoksi ei tarjoa löydettäväksi aina samaa, kerralla ja lopullisesti annettua oppirakennelman ydintä... Jeesus ilmoittautuu ennustusten aidoksi tulkiksi, vaikka hän jättäessään opetuslapsensa lupaakin lähettää heille opetusta jatkavan totuuden Hengen, joka jatkaa pelastusta tulkitsemalla uudelleen hänen opetustensa sisältöä." Myös Vattimo 1999, 50: "Pelastuksen historia ja tulkinnan historia liittyvät toisiinsa paljon suuremmin kuin katolinen ortodoksia haluaa myöntää. Kyse ei ole vain siitä, että pelastuakseen täytyy kuunnella, ymmärtää ja soveltaa evankeliumin opetuksia omassa elämässään. Näkemykseni mukaan pelastus etenee historiassa kirjoituksen yhä 'todemman' tulkinnan kautta."

⁴ Vattimo 1999, 100-101.

⁵ Vattimo 1999, 49.

⁶ Ilmoituksen historiallisuudesta ks. Vattimo, 1999, 50. Tulkinta tapahtuu Vattimon mukaan aina yhteisössä: "Raamatun kirjoitettu tekstihän - ennen kaikkea Uusi testamentti - on tiivistymä uskovaisten yhteisössä aiemmin kiertäneistä tarinoista ja esityksistä ... Tarkoitin tällä, että raja, jota rakkauden periaate ilmaisee ja jonka on ohjattava pyhän kirjoituksen maallistavaa tulkintaa, edellyttää kyllä perinteen ystävällistä kuuntelemista, mutta tämän kuuntelemisen kohteena tulee olla uskoviin elävän yhteisön perinne, eikä vain kirkollisten hierarkioiden viran puolesta, *ex cathedra*, tapahtuva opetus." Vattimo 1999, 112-113. Pyhän Hengen merkityksestä Vattimo kirjoittaa: "Pyhä Henki, jonka Jeesus lähettää helluntaina, ja joka auttaa kirkkoa tulkitsemaan Raamatua maallistavasti..." Vattimo 1999, 128.

Hengen ohjauksessa merkitseekin sitä, että ilmestyksen lähteitä on Vattimon mukaan kaksi: pyhät kirjoitukset ja perinne.⁷

Ajatuksessaan ilmestyksestä Vattimo puhuu siis Jumalan toiminnasta maailmassa eräänlaisena prosessina, joka muokkaa maailmaa. Ilmestys toteutuu maailmassa ja sen historiassa. Tässä mielessä Vattimo sekä liittyy perinteiseen ajatukseen pelastushistoriasta, että eroaa siitä. Klassisesta kristinuskosta hän eroaa ennen kaikkea siinä, että hän ei näe pelastusta transsendentin Jumalan ja maailmallisen historian välisenä dialektiikkana, jossa maallisella historialla on vain sekundaariarvo.⁸ Päinvastoin Vattimon ajattelussa pelastus toteutuu juuri 'maallisessa' historiassa, jota kenosis muovaa. Kristuksen kenosis onkin Jumalan tämänpuoleistamista ja historiallistamista.

Onko Vattimon "ilmestys" sitten suoraan käännettävissä "ilmoitukseksi"? Vattimo käyttää jostakin syystä tätä termiä, ei "ilmoitusta", ellei kyse sitten ole kääntäjän valinnasta. Vattimon ilmestys ei täysin vastaa yleistä kristillistä käsitystä ilmoituksesta siksi, että se ei ole varsinaisesti sisällöltään tiedollista, vaan se on eräänlainen historiassa toteutuva periaate, jolla ei ole tiedollista sisältöä. Ilmestys on pikemminkin kenosisen sisältämän formaalisen rakkauden periaatteen toteutumista. Tämä toteutuminen saattaa kiteytyä tietyssä historiallisessa tilanteessa joukoksi tiettyjä uskomuksia, mutta kaikki nämä uskomuksetkin ovat alttiita kenoottiselle supistamiselle.⁹

3. Usko

Vattimon käsitys uskosta voidaan hahmottaa klassisen fides quae ja fides qua- jaottelun avulla. Uskoon kuuluu Vattimolla riippuvaisuuden tunne, jonka kohteena hänellä itsellään on persoonallinen Jumala.¹⁰ Tosin tämäkin kohde on alttiina supistumiselle. Joka tapauksessa uskonnollinen

⁷ "Katolinen kirkko vastustaa luterilaista periaatetta Raamatun vapaasta tulkinnasta väittäen, että ilmestyksen lähteitä on kaksi, pyhät kirjoitukset ja perinne. Mielestäni väite on aina näyttänyt järkevämmältä kuin protestanttien vaatimus, että ainoastaan pyhä kirja voi toimia ilmestyksen lähteenä." Vattimo 1999, 112-113.

⁸ Vattimo vastustaa apokalyptiseksi tai traagiseksi kristillisyydeksi nimeämäänsä ajattelua, jolla hän viittaa eksistentiaaliseen ja dialektiseen teologiaan. Ks. Vattimo 1999, 106-107 ja 126. Oman ajattelunsa hän näkee sille vastakkaisena: "Kunnioitan sitä paljon, mutta minusta se näyttää muodostavan kristillisen ajattelun viimeisen suuren metafysisen umpikujan. Varsinkin kun otamme esiin sen sisältämän ajatuksen pelastuksen historian ja maallisen historian välisestä radikaalista erosta..." Vattimo 1999, 106 ja "Epäilen, että traaginen ja apokalyptinen kristillisuus on kääntänyt nurin kristinuskon, joka kuvitteli löytävänsä oikeutuksensa perinteisestä metafysiikasta. Se osaa todistaa oman totuutensa ainoastaan tekemällä arvottomaksi maallisen historian. Siinä se ei ota askeltakaan eteenpäin suhteessa metafysiseseen uskonnollisuuteen, vaan se kenties jopa ottaa muutaman askeleen taaksepäin. Kumpi Jumala on aidommin 'kristillinen' - etäämmällä luonnonuskontojen oikullisuudesta ja väkivaltaisuudesta - se todellisuuden ylin perusta, josta puhui kreikkalais-kristillinen metafysiikka, vai Jumala, joka on eksistentiaalisen ajattelun ruokkiman traagisen uskonnollisuuden mukaan jokin 'täysin toinen'. Mikäli ajattelemme, kuten evankeliumien pohjalta täytyy tehdä, että luomisen ja lunastuksen merkitys on *kenosis*, meidän täytyy todennäköisesti tunnustaa, että jatkuvuus, jonka klassinen metafysiikka rakensi Jumalan ja maailman välille, on paljon aidommin kenoottista kuin transsendenssi, joka tunnustetaan silloin kun Jumalaa kutsutaan 'täysin toiseksi'." Vattimo 1999, 108-109.

⁹ Vattimo 1999, 100-102. Vattimo argumentoi, että kaikki muut uskomukset, paitsi rakkauden periaate, voivat supistua: "Uskon, että supistaminen on ainakin osin oikeutettua, koska koen, että raamatullinen ilmestys kaikkine myytteineen suuntautuu vain meidän opastamiseemme, ja opastamisen merkitys on Jumalan rakkaus ja lähimmäisen rakkaus." Vattimo 1999, 101. Uskolla on kuitenkin aina oltava tämän vuoksi jokin sisältö: "Kuten rakkautta ei voi harjoittaa abstraktisti, vaan sitä on sovellettava konkreettisiin tilanteisiin, myös Kristuksen sanoma tarjoaa vastauksen aina suhteessa tilanteeseen ja aikaan, jossa elämme. Voimmekin ajatella, että ilmestyksen merkitys annetaan meille vain omassa historiallisessa viitekehysessämme..." Vattimo 1999, 102.

¹⁰ Vattimo 1999, 100: "Säilyykö sanan 'isä' käytössä vain se, mitä Schleiermacher kutsuu puhtaaksi riippuvuuden tunteeksi? Todennäköisesti kyllä." Tämä käsitys liittyy Vattimolla ajatuksen vapauden kokemisesta uskonnollisen tunteen perustana: "Tapahtuma on syntynyt aloitteesta, jonka 'vaikutuksen', perinnön ja lähetyksen minä tunnen. Jos, kuten uskon, uskonnollinen

kokemus tiivistyy Vattimolla tähän tunteeseen. Tämä usko, jolla uskotaan, ei kuitenkaan Vattimolla ole täysin ilman uskoa, joka uskotaan. Uskolla on aina jokin uskonsisältö, mutta tämä sisältö ei ole Vattimolla absoluuttinen, eikä sen merkitys ole kirjaimellinen. Uskonsisältö on uskon konkretisoitumista jossakin tietyssä historiallisessa tilanteessa. Tämä uskonsisältö voi kuitenkin supistua kenosiksen toteutumisen myötä. Uskomisen onkin ennen kaikkea yritys ymmärtää, mikä merkitys evankelisilla teksteillä on ihmiselle tässä ja nyt.¹¹ Se on vastaus kenosiksen ilmestykseen.¹²

4. Ilmoituksen ja uskon suhde

Vattimolla ilmoituksen sisällöt eivät siis ole ensisijaisesti tiedollisia, vaan ilmoituksen 'sisältö' toteutuu historiallisena kehityskulkuna. Itse asiassa ilmoituksen sisällöllistä päämäärää ei voida eksplikoida, sillä ilmoituksen historiallisuus merkitsee sen keskeneräisyyttä. Lopullisen sisällön eksplikointiyritys olisi vain metafysisistä väkivaltaa.¹³

Yksittäisten ihmisten kohdalla ilmoitus kuitenkin aktualisoituu uskomuksina, mutta koska ilmoitus on historiallinen jatkumo, nämä uskon sisällöt muuttuvat kenosiksen periaatteen mukaan. Ilmoitus ei siis varsinaisesti ole tietoa, joka otetaan uskolla vastaan, vaan usko on päinvastoin historiassa toteutuvan ilmoituksen, kenosiksen aikaansaamaa.

Usko kuuluu kenosikseen siksi, että kenosis on rakkauden periaate. Rakkaus taas edellyttää vapauden. Tämä on uskonnollisen kokemuksen perusta.

*"Tapahtuma on syntynyt aloitteesta, jonka 'vaikutuksen', perinnön ja lähetyksen minä tunnen. Jos, kuten uskon, uskonnollinen kokemus on riippuvaisuuden tunne (kuten Schleiermacher sen perustellusti määritteli), tietoisuutta siitä, että vapauteni on aloitettu aloite (Pareysonin ilmauksen mukaan), silloin filosofinen ajattelu olevasta tapahtumana suuntautuu sisältäpäin kristillisesti."*¹⁴

Usko Jumalaan siis ilmentää rakkauden periaatetta sekä ajatuksena siitä, että maailmankaikkeus on vapaasta rakkaudesta syntynyt, että mahdollistamalla toivon siitä, että rakkaus tulee toteutumaan yhä suuremmissa määrin. Vattimon mukaan lause "uskon, että uskon" voidaankin ilmaista myös: "Toivon, että uskon". Usko ei siis ensisijaisesti ole tiedollista varmuutta, vaan uskoa, joka mahdollistaa toivon paremmasta.¹⁵ Toisin sanoen uskonnollinen kokemus on riippuvaisuuden tunne, tietoisuutta siitä, että inhimillinen vapaus on aloitettu aloite. Tämän käsityksen uskonnollisesta uskosta vapauden hermeneutiikkana Vattimo on saanut italialaiselta Luigi Pareysonilta.¹⁶ Niinpä uskonnollinen usko onkin moderniteetissa merkityksellistä juuri siksi, että se vastustaa metafysiikan ja tiede-tekniikan väkivaltaisia, vapautta rajoittavia ajattelumalleja.

kokemus on riippuvaisuuden tunne (kuten Schleiermacher sen perustellusti määritteli), tietoisuutta siitä, että vapauteni on aloitettu aloite (Pareysonin ilmauksen mukaan), silloin filosofinen ajattelu olevasta tapahtumana suuntautuu sisältäpäin kristillisesti." Vattimo, s. 121.

¹¹ Vattimo 1999, 80.

¹² Vattimo puhuu rukouksesta: "Mutta myös tämä haparointi näyttää minusta kuuluvan kokemukseen uskosta vastauksena kenosiksen ilmestymiseen." Vattimo 1999, 100.

¹³ Ilmoituksen jatkuvuudesta ja siitä kuinka sen lopullisen sisällön antaminen olisi metafysisistä väkivaltaa puhuu Vattimo 1999, 74-75.

¹⁴ Vattimo 1999, 121.

¹⁵ "Uskon, että uskon on pohjimmiltaan hieman tätä. Kaikkea: se on ehkä myös vedonlyöntiä Pascalin mielessä, toivoa voitosta olematta siitä kuitenkaan varma. Uskon että uskon, tai: toivon että uskon." Vattimo 1999, 122.

5. Kirjallisuus

Vattimo, Gianni

1999 Uskon että uskon. Suom. Juhani Vähämäki. Kustannusyhtiö Nemon Tunteiden filosofiasarja. Jyväskylä.

¹⁶ Vattimo 1999, 121.